

Lietuvių raštijos pradininkas MIKALOJUS DAUKŠA. Ką žinome apie jį?

Kazimieras PRUŠINSKAS

Informacijos apie Mikalojų Daukšą nėra išlikę daug, neturime ir jam esant gyvam sukurtų jo portretų, tad menininkai savo kūrinuose jį bando įamžinti pasitelkę vaizduotę.

M. Daukša gimė apie 1527–1538 m. Babėnuose (Daukšiuose) netoli Kėdainių, anuo metu priklausiusių Žemaičių vyskupijai. Jo tėvai buvo smulkūs bajorai. Iš M. Daukšos darbų matosi, kad jis buvo išsilavinęs, plataus akiračio žmogus, laikėsi kontrreformacijos ir renesansinio humanizmo idėjų. Be lietuvių, jis mokėjo dar ir lenkų, rusėnų bei lotynų kalbas. Pats gerokai patobulino lietuvių kalbą.

Kur M. Daukša ėjo mokslus, įgijo humanistinį ir teologinį išsilavinimą, nežinoma, tik spėjama, kad studijavo kuriame nors anuo metu veikusiame Vakarų Europos universitete, greičiausiai buvusiame arčiausiai Lietuvos (tikėtina, kad 1400 m. Jogailos atnaujintame Krokuvos universitete arba 1544 m. įkurtame liuteroniškame Karaliaučiaus universitete).

Į kunigus galėjo būti išventintas apie 1560–1562 metus. 1570–1592 m. jis klebonavo Krakėse (Kėdainių kraštas). 1572 m. tapęs Žemaičių kapitulos kanauninku, toliau ėjo Krakių klebono pareigas, kartu buvo ir Kražių koplyčios altarista. 1579m. Krakėse įkūrė parapiinę mokyklą (pirmąją Kėdainių krašte), išlaikė čia dirbusį mokytoją Adomą Grodzkį ir 12 mokinių.

1576 m. Žemaičių vyskupu paskyrus Merkelį (Melchiorą) Giedraitį (g. apie 1536 – m. 1609), jis ėmė globoti M. Daukšą ir pradėjo jį raginti rašyti lietuvių kalba. Greitai M. Daukša tapo M. Gie-

Mikalojus Daukša. Dailininkas Antanas Rimantas Sakalys. 1978 m.

draičio pagrindiniu pagalbininku rengiant spaudai religinę literatūrą lietuvių kalba. 1585–1592 m. M. Daukša ėjo oficiolo (bažnytinio teismo teisėjo) pareigas, nuo 1592 m. buvo Betygalos (Raseinių kraštas) klebonas (žinoma, kad Betygaloje jis nerezidavo – ten laikė tik savo pavaduotoją vikarą).

1609 m., kai Žemaičių vyskupas M. Giedraitis mirė, M. Daukša tapo Žemaičių vyskupijos administratoriumi ir šias pareigas ėjo 1609–1610 m. – kol Žemaičių vyskupu buvo paskirtas Mikalojus Pacas (1570–1624).

Gyvendamas Krakėse M. Daukša turėjo sukauptą turtingą biblioteką. Tai patvirtina popiežiaus Grigaliaus XIII įgaliotinio Tarkvinijus Pekulo 1579m. parengta Žemaitijos vyskupijos vizitacijos ataskaita, kurioje nurodyta, jog Krakėse tuo metu buvusioje M. Daukšos klebonijoje „yra daugybė įvairių mokslo sričių knygų“, tarp jų ir katalikams nepriimtinių (dvi liuteroniškuose kraštuose populiarios graikų kalbos gramatikos ir Europos humanisto Erazmo Roterdamiečio Antikos laikotarpio autorių kūrybos ištraukų rinktinė „Adagia“).

M. Daukša gyveno Reformacijos klestėjimo laikotarpiu, žinojo protestantiškąsias doktrinas, bet tvirtai laikėsi katalikybės nuostatų, kartu pasisakė ir už jų atnaujinimą.

Jis buvo didelis Lietuvos patriotas, jos valstybingumo šalininkas. Žinoma, kad po Liublino sutarties pasirašymo M. Daukša ryžtingai pasisakė už Lietuvos valstybinį savarankiškumą.

M. Daukša J. Ledesmos „Katekizmą“ ir J. Vuje-

Vilniaus žemaičių kultūros draugijos nariai 2002 m. ekskursijos po Žemaitiją metu Varniuose prie paminklo lietuvių raštijos pradininkams Mikalojui Daukšai ir Merkeliui Giedraičiui (skulptorius Arūnas Sakalauskas). Fotografas Zigmas Juškevičius

ko „Postilė“ iš lenkų į lietuvių kalbą išvertė, tekstus spaudai parengė įpareigotas jau minėto Žemaičių vyskupo M. Giedraičio ir gyvendamas Varniuose. Čia jis apie 10 metų bendravo su 1582 m. Karaliaučiuje išleistos „Lenkijos, Lietuvos, Žemaičių ir visos Rusios kronikos“ autoriumi – Mozūrų kilmės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istoriku ir poetu Motiejumi Strijkovskiu (g. apie 1547 – m. apie 1593), kurį į Varnius buvo pasikvietęs taip pat vyskupas M. Giedraitis. Yra pagrindo manyti, kad tuo metu M. Daukša M. Strijkovskiui darė didelę įtaką, galbūt net mokė jį lietuvių kalbos.

M. Daukša mirė 1613 m. vasario 16 d. Varniuose, ten jis ir palaidotas.

1995 m., minint M. Daukšos lietuvių kalba parengto J. Ledesmos „Katekizmo“ išleidimo 400-ąsias metines, Varniuose, prie čia veikiančio Žemaičių

Viena seniausių Žemaitijoje Varnių šv. Aleksandro bažnyčia (pastatyta apie 1414–1416 m., konsekruota 1417 m., veikė ir tuo metu, kai Varniuose gyveno M. Daukša bei M. Giedraitis. Fotografas nežinomas

Varnių šv. apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčia. Bonifacio Vengalio nuotrauka

vyskupystės muziejaus pastato buvo atidengtas paminklas M. Daukšai ir M. Giedraičiui (skulptorius Arūnas Sakalauskas). M. Daukšos atminimas gražiai yra įamžintas ir jo gimtinėje – Kėdainių krašte.

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. Vytautas Vanagas, „Mikalojus Daukša“, Visuotinė lietuvių enciklopedija: <https://www.vle.lt/straipsnis/mikalojus-dauksa/>.
2. Dainora Pociūtė-Abukevičienė, „Daukša“, Šaltiniai: <http://www.xn--altiniai-4wb.info/index/details/846>.
3. Koženiauskiene Regina, „Mikalojus Daukša „Prakalba į malonųjį skaitytoją“, XVI-XVIII amžiaus prakalbos ir dedikacijos, Vilnius, 1990, p.145–148.